

Sebilürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Spora ve Spor Faaliyetlerine Bakış

Ahmet Köksal*

Türk basın tarihi açısından II. Meşrutiyet Dönemi “basın patlaması” olarak adlandırılan bir süreci başlatmıştır. Sansürün kaldırılmasının ve matbuat üzerindeki baskıların kalkması neticesinde hürriyet ortamının getirdiği atmosferde daha önce olmadığı kadar gazete ve dergi yayın hayatına başlamıştır. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte gazeteler nüshalarını sansüre göndermeyerek yeni bir süreç başlatmıştır. Birkaç ay içerisinde gazete ve dergi sayısı 200’ü aşmıştır. Fakat basındaki özgürlük ortamı bir taraftan da siyasi bir karmaşayı beraberinde getirmiştir¹.

Bu dönem, aynı zamanda Osmanlı aydınının siyasal görüşünün çeşitli ideolojiler merkezinde gazetelerde belirginleştiği bir evredir. Osmanlı aydınları, gazete ve dergilerde Osmanlı Devleti’nin durumuna ve geleceğe dair çözüm yollarını kendi görüşleri çerçevesinde ifade etmiş, ideolojik duruşlar keskinleşmiştir. Bu görüşler ideolojik çizgide Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık olarak tezahür etmiştir. Diğer taraftan bu bildirinin sınırlarını aşmakla birlikte akımlar arasındaki ideolojik çizgilerin tümüyle keskin bir yapı oluşturmadığını ve bu düşünce akımlarının çok kez iç içe geçmiş fikirleri barındırdığını da ifade etmek gerekir. Dönem basınına daha detaylı anlamak bakımından öne çıkan gazete ve dergilere kısaca göz atmak faydalı olacaktır. İkdâm gazetesi, Ahmet Cevdet tarafından çıkarılmış, Hüseyin Cahid, Ahmet Rasim, Babanzade İsmail Hakkı gibi isimler yazı yazmıştır. Tanin gazetesi, İttihat Terakki’nin basındaki temsilcisidir. Sabah, Tercüman-ı Hakikat, İctihad mecmuası ile edebi dergiler olan Genç Kalemler ile Servet-i Fünun da zikredilmesi gereken önemli yayın organlarındandır.

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon/ TÜRKİYE, ahmetkoksal40@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-9350-1928>
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.963

1 Ayrıntılı bilgi için bk. Orhan Koloğlu, *1908 Basın Patlaması*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2005; Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Yukarıda sınırları çizilen çerçevede İslamcı² dergi ve gazetelerin³ de II. Abdülhamid Dönemi'nden itibaren geliştiği görülmektedir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise daha belirgin bir ideolojik ayırmadan söz etmek mümkündür. Sebülürreşâd/Sırât-ı Müstakim Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bu tarz dergiciliğin öncüsü olmuştur⁴.

Sebülürreşâd dergisi öncelikle Sırât-ı Müstakim adıyla Ağustos 1908'de yayın hayatına başlamıştır. Derginin kurucu isimleri Ebul'ulâ Mardinî ve Eşref Edib'tir. Derginin zengin bir yazı heyeti vardır. Sırât-ı Müstakim'in yazar kadrosunda Mehmed Âkif, Ebül'ulâ Mardinî, Bereketzâde İsmâil Hakkı, Manastırlı İsmâil Hakkı, Babanzâde Ahmed Naim, Mithat Cemal (Kuntay), Mehmed Tâhir (Bursalı), Ahmet Ağaoğlu, Akçuraoglu Yusuf, Ömer Ferit (Kam), Abdürreşid İbrahim, Tâhirü'l-Mevlevî, Mehmet Şemsettin (Günaltay), Edhem Nejat, Mehmed Fahreddin, Şerefettin (Yaltkaya), Ahmet Hamdi (Aksekili), Osman Fahri, İbrahim Alâeddin (Gövsâ), Ayaz İshakî gibi önemli isimler bulunmaktadır.

Dergi, yayın politikası olarak "İslam âleminin uyandırılması, yükseltilmesi" temelinde bir hedef edinmiştir. Bu nedenle yazılarda ilmî, fikhî, sosyal, siyasi pek çok konuya değinilmektedir. Meşrutiyetin savunulduğu dergide bunun İslamiyet'e de uygun olduğu vurgulanmıştır. İlk yıllarda daha tarafsız bir tavır sergileyen dergi 1911 sonrası devletle uyumlu olmayı tercih etmiş I. Dünya Savaşı döneminde de duruşunu sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminde ise hilafetin ilgası, Şeriye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması gibi konularda muhalif görüş bildirmiştir⁵.

2 İslamcılık akımıyla ilgili geniş bilgi için bk. Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul 2003; İsmail Kara, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İslamcılık Tartışmaları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye*, C V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985; İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.

3 Bu dergilerden bazıları şunlardır: Beyanü'l-Hak, Ceride-i İlmiye, Ceride-i Suffiye, Cihan-ı İslam, el-İslam, el-Medaris, el-Mirsad, Hayrül-Kelam, Hikmet, İrşadü'l Müslimin, İslam Dünyası, İslam ve Ulûm, İtisam, İttihad-ı İslam, Kelime-i Tayyibe, Maşrık-ı İrfan, Medrese İtikadları, Mikyas-ı Şariat, Muhibban, Rehber-i Vatan, Sada-i Hak, Sebülürreşâd, Sırât-ı Müstakim, Tasavvuf, Tearûf-i Müslimin, Volkan. Şeref Göküş, "II. Meşrutiyet Dönemi İslamcı Çizgideki Süreli Yayınlar Aile ve Çocuk Eğitimi", *Artuklu Akademi*, 2020, 7 (1), s. 103.

4 Ayrıntılı bilgi için bk. Selami Saygın, *Türk Siyasi Düşüncesinde Sırât-ı Müstakim/Sebülürreşâd Dergisi'ne Göre İslamcılık Düşüncesi (1908-1925)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, Eskişehir 2022; "İslam'ı Uyandırmak" -Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İslamcı Düşünce ve Dergiler, C I, ed. Lütfi Sunar, İlem Yayınları, İstanbul 2018.

5 Adem Efe, "Sebülürreşâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C 36, İstanbul 2009, s. 251-253.

Sırât-ı Müstakîm’de spor bağlamında kaleme alınan ilk yazı beden terbiyesi üzerinedir. Yazıyı kaleme alan kişi Edhem Nejad’dır. Kendisi siyasal görüş olarak dalgalanmalar yaşayan bir portre çizmekle beraber eğitimci olması dolayısıyla çalışmaları fikrî ve bedenî eğitim, ahlak ve kadınlar üzerine odaklanmakta olup derginin yayın politikası ile uyumlu bir hâldedir⁶. Görüşlerini tarihsel bir girizgâhla başlatan Edhem Nejad, Osmanlı Devleti’nin güçlü devirlerine atıfta bulunarak Osmanlıların da güç ve kuvvetlerini devletleri gibi kaybettiğini ifade etmektedir. İri vücutlu, endamlı kimseler görmenin zorluğuna işaret eden yazar, bunların yerini sıtmalı, sallanan, dayanıksız görünümler veren insanların aldığını vurgulamaktadır.

Taşra ve İstanbul arasında bir fark gözetmeyen yazar, bunları bazı sebeplere bağlamakta; terbiye-i bedenîyyeye riayet etmemek, hıfzıssıhha bilmemek, kapalı havasız ortamlarda bulunmak şeklinde sıralamaktadır. Bu durumun öğrenciler arasında da yaygın olduğunu ifade eden yazar, bir saatlik bir yürüyüşün ardından 120 mevcutlu bir okul öğrencilerinin altmışının sıkıntı ve eziyet çektiğini, on kadarının da hastaneye gittiğini belirtmektedir. Edhem Nejad, sıtma dolayısıyla gerçekleşen zayıflıkların neticesinde eğitim sürecinde 2-2,5 aylık izinler verildiğini kaydetmektedir.

Tarihsel olarak Osmanlıların ata binmek, cirit, kalkan oynamak, koşular yapmak, yüzmek, kürek çekmek, açık yerlerde vakit geçirmek gibi beden terbiyesine riayet ettiklerini ifade eden yazar, çelimsizlik ve zayıflığın sağlığı bozması yanında hayat mücadelesine de zarar verdiğini belirtmektedir. Bu durumun çözümünü de sunan Ethem Nejad, terbiye-i bedenîyyede başarının okullarda, özellikle kız okullarında mümkün olabileceği kanaatindedir. Onun göre çocukları yetiştirecek annelere sahip olan bir millet gelecekte emin olacaktır: İyi çocuklar, evlâdlar yetiştirecek validelere mâlik olan millet istikbâline emindir. Bu halde kız mektepleri de dâhil olduğu halde bütün mekteblerimize terbiye-i bedenîyye dersini be-heme-hâl esaslı ve ciddî ve ehemmiyetli bir ders olmak üzere kabul eylemeliyiz.

İki suretle beden terbiyesine dikkat edilmesi gereğinin altını çizen Ethem Nejad’a göre bunlardan birisi öğretmen nezareti, diğeri serbest çalışmalardır. Öğretmen nezareti altında çalışmaları ise dört maddede sıralamaktadır:

6 Mehmet Salih Erkek, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2009, s. 319; Mehmet Salih Erkek, “Ethem Nejat (1887-1921)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ethem-nejat-1887-1921/>.

1) İsveç usulü jimnastik)

Gelişmiş devletlerde çeviklik, hız ve dayanıklılık hususlarında en fazla İsveç jimnastiğinin kabul edildiğini vurgulayarak bunu en doğal ve zararsız bir faaliyet olarak nitelendirmektedir. Trapezler, barfiksler, halterler, gülle gibi idman araçlarını doğal olmayan birer araç olarak tanımlamakta, İsveç usulü jimnastikleri en uygun ve mükemmel olarak tanımlamaktadır.

2) Askerî idman talîmi ve piyade talîmi, tüfek ve nişân

Askerî idman talimlerini öne çıkarırken Osmanlıları “millet-i müsellaha” olarak tanımlamaktadır. Osmanlıların tarihte kazandığı başarıları silahlarına borçlu olduğunu ifade etmekte, çocukların asker olarak terbiye edilmemesinin olumsuz sonuçları olduğunu öne sürmektedir.

Okullara nazaran asker talimlerinin öğrenci ve öğretmen bazında daha fazla ciddiyet getirdiğini de ifade eden Edhem Nejad, bunun için İsveç jimnastiğinin önemli bir alt yapı oluşturacağı kanaatindedir. Ayrıca atış talimlerinin Avrupa’da özel bir kanunla okullarda kabul edilmesini olumlamakta, silah ve tüfikle tanışan öğrencilerin vatan muhafazası ve savunması yolunda önemli bir tecrübe edineceklerinin altını çizmektedir.

3) Bahçelerde çalışmak, el işleri yapmak ve doğrama hanelerde çalışmak,

Bahçelerde çalışmayı hem bedenî hareketle hem de Osmanlı Devleti gibi ziraati fazla olan devletlerdeki faydasıyla ele almaktadır. Ayrıca toprak içerisinde süregelen çalışmaların sağlıklı ve doğal olduğunu kaydetmektedir. Bunun okul programlarında yer almasının uygun olacağını ifade etmekte, ziraat eğitimi ile bütünleşeceğini düşünmektedir. Aynı şekilde el işleri ve doğramacılığı zevkli, eğlenceli bir jimnastik olarak değerlendirmektedir.

4) Yürüyüşler yapmak ve tırmanış

Yazara göre yürüyüşler yapmak, dağlara bayırlara tırmanmak en huzurlu ve sağlıklı bir spordur. Mektep talebelerinin birkaç saatinin muallimler nezâretinde yürüyüşlerde dağlarda, kırlarda geçirmelerini çok faydalı görmektedir.

(Alpinizm) diye İsviçre’ye toplanan ve Alplere, müdhiş tehlikelere karşı su’ûd eden binlerce kimse elbette divâne değildir. Dağlar, bayırlar, sahrâlar, ormanlar, açık yerler daima insana çalışmak ve sebat eylemek için bir sürûr-ı ma’nevî bahş eylediği gibi ciğerlere sâf hava vermekle, vücûdu pek tabîî olarak hareket ettirmekle de vücûdu; bedeni tenmiye eder. Mekteblerimizde bizim bir vakit “fennî gezinti” unvânını verdiğimiz bu fâideli sporun kabûl

ve icrâ edilmesi zannederim güç bir maslahat değildir. Paraya, gayrete, fedâkârlığa muhtaç değil. Belki muallimlerin faâliyetine, çalışkan olmasına, tenbel olmamasına tealluk eder bir keyfiyettir. Maârif Nezâreti muallimlere bu husûsda tabîdîr ki emir verebilir.

Ethem Nejad, konunun uzmanı bir heyet tarafından oluşturulacak ayrıntılı program kitaplarının öğretmenlere gönderilmesi, maarif müfettişlerine de bu hususta teftişlerini gerçekleştirmeleri yönünde emir verilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Yazı bütüncül olarak değerlendirildiğinde beden terbiyesini konu edinen ilk yazıda bu hususun öne çıkarılması ve olumlanması dikkat çekicidir. Beden terbiyesi doğal ve ideal bir süreç olarak ele alınmış, Sırât-ı Müstakîm'in yayın politikası ve politik görüşü açısından görünen o ki sıkıntılı olarak değerlendirilmemiştir⁷.

Derginin ilerleyen sayılarında spor merkezli olarak göze çarpan ikinci yazı M. Şemsettin tarafından kaleme alınmıştır. Aradaki süreçte talim ve terbiye merkezli yazılara sıklıkla rastlanmakla birlikte “terbiye-i bedenîyye” konu edinilmemiştir. M. Şemseddin (Günaltay), Midilli'den gönderdiği yazıda “Terbiye ve Talim Mekteplerde Hıfzu's-Sıhha ve Terbiye-i Bedenîyye”ye değinmektedir. Gelecek nesillerin eğitim ve öğretimi ele alındığında hıfzıssıhha ve beden terbiyesinin gereği ve öneminin unutulmaması gerektiği düşüncesindedir. “Mekteplerde ideal, vatana bedenlen dinç, fıkren münevver, rûhen fezâil-i necîbe ile pîrâyedâr gençler yetiştirmek olmalıdır. Esâsen ta'lim ve terbiyeden maksad da budur.” diyen M. Şemsettin, eğitim programında hıfzıssıhha ve beden terbiyesinin ayrı saatlerde planlanmasını doğru bulmaktadır. Bununla birlikte bu saatlerin istenilen düzeyde verimli olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu hususta toplumda yaygın bir ilgisizlik ve lakaydıya işaret eden yazar, kolera salgınlarında bile halkın gerekli basiret ve özeni göstermediğinden şikâyet etmektedir.

Hıfzıssıhhayı ilmî ve amelî olarak iki noktadan ele alan M. Şemsettin, ilmî açıdan vücut üzerine eğitimler verilmesini, zararlı alışkanlıkların sonuçlarının öğretilmesini talep etmekte, amelî bağlamda ise idman ve egzersizlere,

7 Edhem Nejad, “Terbiye-i Bedenîyye”, *Sırât-ı Müstakîm*, 14 Rebî'ü'l-evvel 1329/3 Mart 1327 [16 Mart 1911], C VI/ S.132, s.23. Bu çalışmada ilgili makaleler için “Sırâtı-müstakîm - Sebilürreşâd Külliyyâtı” adlı eserden transkripsiyon olarak faydalanılmış, orijinal dergi ve sayfaları esas alınmıştır. *Sırâtı-müstakîm + Sebilürreşâd - Meşrutîyet'ten Cumhuriyet'e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925*, ed. Ertuğrul Düzdağ, C 25, Bağcılar Belediyesi Yayını, İstanbul 2012-2021.

kuvvet ve dayanıklılık çalışmalarına vurgu yapmakta, bunun vücudu daha sağlam ve donanımlı hale getirdiğini kaydetmektedir. Bunun yolunun da jimnastikten geçtiğini dile getirmektedir. Devamında şu bilgileri vermektedir:

Alman usûlü jimnastiğin müessisi Mösyö Jahn'dır. Almanyalı Jahn'ın efkârından mülhem olarak 1815 senesinde Miralay Amoros Fransa'da usûl-i jimnastiğin esâsını vaz' etmiştir. Askerlik âlemi için şâyân-ı tavsiye olan bu usûl bilhâssa orduya zinde, sağlam bünyeli, kavî gençler yetiştirmek gâyesine ma'tûf idi. Esâsı hemen hemen aynı zamanda Mösyö Ling tarafından vaz' edilmiş olan İsveç jimnastiği daha muntazam, daha mu'tedil ve daha şümûllü olduğu için çok geçmeden her tarafta Alman ve Fransız usûlü jimnastikler yerine kâim olmuştur.

İsveç jimnastiği o zamandan i'tibâren mütemâdiyen ta'dil ve ıslâh edile edilele nihâyet bugünkü hâl-i mükemmeliyete getirilebilmiştir. İsveç jimnastiği fennî ve sıhî olduğından tabâbette, askerlikte ve bilhâssa mekteplerde fevkalâde bir rağbete mazhar olmuş, a'zâ ve echize-i bedeniyenin ayrı ayrı neşv ü nemâlarını te'mîn, bünyeleri takviye etmeye hâdim bulunduğı tahakkuk etmiştir. İsveç jimnastiği adalâtı hayret-bahş olacak derecede kuvvetli birer pehlivân, birer kahraman yetiştirmekten ziyâde sıhhat-i bedeniyeleri mükemmel, uzuvları mütekâmil, dinç ve sağlam birer ferd yetiştirmiştir. İsveç usûlü, daha ziyâde fennî ve sıhî olduğı cihetle mekteplerde jimnastik derslerinin bu usûle tevfiikan tatbik edilmesi icâb eder.

Gelişmiş ülkelerde okullarda bu usullerin tatbik edildiğini beyan eden M. Şemsettin, İngiltere'de spor merakının yaygın olmasının güçlü olmalarına katkı sağladığını belirtmektedir. Fransız jimnastiklerinden de övgüyle söz eden yazar, yine de İsveç jimnastiklerinin okullarda tatbikinin kendi bünyelerine daha uygun olduğunun altını çizmektedir. Bu bağlamda Dersaadet Dârümuallimîninde Selim Sırrı tarafından yetiştirilmekte olan kişilerin ihtiyacı kısmen karşılayacağını ancak ek olarak başka tedbirlerin alınması gerektiği düşüncesindedir. Önerisi okullardan başka cemiyet ve kulüplerin bu uğurda çalışmalarıdır. Sözlerini şu şekilde tamamlamaktadır:

İspor hayatında şanlı bir mâzî ile müftehir bulunan Osmanlıların bugünkü meskenetleri nesl-i hâzırî titretmeli, tedhîş etmeli değil midir? Irkın uzun bir müddetten beri sürüklenmekte olduğu inhizâl ve inkırâzın müdhîş felâketler tevliid etmeyeceğine bizi kim iknâ' edebilir? Bugünün gençleri bu ağır mes'ûliyetten huzûr-ı târîhde pek güç tebrîe-i zimmet edebilirler. Frenklerin

“Bir Türk kadar sağlam” (Îl est fort comme un Turc) darb-ı meselinin sıhhati hiç olmazsa nesl-i âtî hakkında tahakkuk edebilsin. Mekteblerde, âileler arasında, muhît-ı ictimâide bu gâyeye vusûl için sarf-ı mesâî edilmek lâzımdır⁸.

Sebilürreşâd dergisinde spor üzerinden tartışmalara neden olan bir yazı Tâhirü'l-Mevlevî tarafından kaleme alınmıştır. Kendisi edebiyat tarihçisi, yazar, mevlevihan, müderris ve şair olup asıl adı Mehmed Tahir'dir.

İslâm tarihi ve medeniyeti konularında oldukça yetkin olan Tâhirü'l-Mevlevî “Makâlât İddâd-ı Kuvvet” başlıklı yazısına “Telhîs-i Resâ'ilât-ı Rumât” adlı eserden söz ederek başlamaktadır. Mustafa Kâni Bey'in bu eseri dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Eser Halid bin Zeyd tarafından nakledilen ve ok atmanın faziletlerini anlatan Hadis-i Şeriflerle başlamaktadır. Tâhirü'l-Mevlevî makalesinde uzunca bu bahse yer vererek kitaptan naklen; okçuluğun İslâm'daki yeri, okçuluk hakkında bilgiler, Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar başta peygamberler olmak üzere okçuluğa verilen önemden söz etmektedir. Bu kısımda son olarak II. Mahmud'un okçuluğun gelişmesi için okul açtığı, sultanın kendisinin de ok atmada mahir olduğu, buna Amerikan elçisinin de bizzat şahitlik ettiği bilgisini nakletmektedir. Devamında uzunca, bahsi geçen hadisleri açıklayan Tâhirü'l-Mevlevî, kendi düşüncesine göre Müdâfa'a-i Milliye Cemiyeti ile Osmanlı Efrâd-ı İslâmiyesine dinî bir vazife düştüğünü ve Müdâfa'a-i Milliyyenin vazifesinin “Yalnız sandık dolaştırmak ve iâne toplamakla vakit geçirmek” olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda bu cemiyetlerin talimhâneler açmak ve özel öğretmenler tayini ile halkı “millet-i müsellaha” haline getirmeye çalışmaları gerektiği fikrindedir.

Tâhirü'l-Mevlevî, Müslüman Osmanlıların zaman buldukça bu talimhânelere gidip “hem dinî, hem vatanî bir amel-i sâlih olan” silah taliminde bulunmasını bir vazife olarak addetmektedir. Ona göre bu durum dinin ve vatan müdafasının gereğidir. Bu çerçevede eleştirilerini de sıralamaya başlayan Tâhirü'l-Mevlevî, takviye-i beden için spor veya idmanın gerekli olduğu düşüncesiyle “yurtlar” ve “ocaklar” açılmasını tasvip etmediğini, geleneksel idmanların geri planda kalmasını uygun bulmadığını şu ifadelerle göstermektedir:

Avrupa'nın bilmem neresinden çıkan lastiklerle bol bol top oynanıyor. Acı-bü'l-şekl serpuşlar giyilip, tavilü'l-kad bastonlar yakalanıp uzun uzun gezintiler yapıyor. Hattâ ma'nevîyâtından sarf-ı nazar edildiği takdirde bile pek

8 M. Şemseddin, “Terbiye ve Ta'lim: Mekteblerde Hıfzu's-Sıhha ve Terbiye-i Bedeniyye”, *Sebilürreşâd*, 29 Şevval 1330/27 Eylül 1328 [10 Ekim 1912], C IX/ S. 214, s. 109-110.

iyi bir idman harekâtı olan namazlar, Dârüşşafakatü'l-İslâmiyye gibi bazı mekâtibde ihtiyârî tutulduğu halde etek dolusu paralar sarfiyla spor elbisesi tedârikine ve jimnastik mahalli inşâsına kalkışılıyor. Neticeleri ise: Allâhü a'lem para sarfiyla yorgunluk kazancından ibaret kalıyor.

Görüleceği üzere Tâhirü'l-Mevlevî, “para sarfiyla boş bir yorgunluk” olarak tanımladığı faaliyetler yerine işlerine yarayacak şekilde “cirit, lobud, kılıç, kal-kan, ok, yay talimleri, “keçeye kılıç çalmak; destiye kurşun atmak idmanları”-nın “sade top atma”dan daha faydalı olacağı düşüncesindedir. Buna destek olarak da Abdürreşid İbrahim’in Japonya gezisinde gözlemlediği her köyde ok yay talimhânesi bulunmasını göstermektedir.

Japon ordusu ok ve yay ile mücehhez değilken koca millet, ecdâdının an'nesini terk etmek istemiyor. Acaba bizim derece-i terakkîmize vâsıl olamadılar da onun için mi? İstanbul fethinde Fâtih'in çadır kurduğu, sonra da meydân-ı tîr-endâzân olmak üzere vakfettiği bir Okmeydanı var. Fâtih'den sonraki padişahlar da oraya gitmişler, ok atmışlar, idman yapmışlar. Hat-tâ orada bir tekke binâ etmişler, vakıflar tahsis eylemişler. Yakın zamanlara kadar ilkbahar mevsimlerinde bu tekke açılır ve civarında kemankeşler tarafından ok idmanları yapılırdı. Hâkân-ı sâbık zamanında bu usûl lağvedilip tekke kapandı. Ma'a't-te'essûf devr-i celîl-i Meşrûtiyet'te de ihyâ ve idâmesi düşünülmeydi. Mevsim-i küşâd hulûl ettikçe zavallı dergâhın der u dîvârı: [Küşâd-ı gonca-i dîl kaldı bir bahâra dahi!] diye feryat edip duruyor. Belki bu nidâ-yı istirhâmı Evkâf-ı Hümâyûn nâzır-ı fa'âlinin gûş-i dikkatine vâsıl olur da o da o hâl-i metrûkiyetten kurtulur ve bazı ıslâhât ile bir temrînât-ı kadîme meşkhânesi ittihâz edilir⁹.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin bu yazısına karşılık öncelikle Peyam'da itirazî sert bir yazı kaleme alınmıştır. Süleyman Sadî, bu yazıda öncelikle Türkçülük, İslamcılık cereyanlarının belirginleştiğini ifade etmekte, Sebilürreşâd'ı “her satırı efkâr-ı inkılâbiyyeye karşı samîmî bir itirâzla dolu” olmakla itham ederek sert biçimde eleştirmektedir. Aynı şekilde isim zikredilmemekle birlikte Tâhirü'l-Mevlevî şu şekilde tenkit edilmektedir:

Benâm muharrirlerinden biri, memleketimizde günden güne tevessü' eden, terbiye-i bedenîyye cereyânlarına karşı koyarak edâ-yı salâtın bu hizmeti îfâ edeceğini bast ediyor. Edâ-yı salâtı bedenî bir fâide te'mîn etmeye vâsita değil, Müslüman sıfatıyla en mukaddes bir farîza bilen bizler, bir taraftan

9 Tâhirü'l-Mevlevî, “İdâd-ı Kuvvet”, *Sebilürreşâd*, 6 Zî'l-hicce 1331/24 Teşrîn-i Evvel 1329 [6 Kasım 1913], C XI/ S. 269, s. 135-139.

idmanı emr eden ehâdis-i nebeviyyeyi yâd ediyor, bir taraftan da huzûr-ı ilâhîde, hâsâ semenî gidermek gibi hasîs bir fikir ile yatıp kalkamayacağımı-
zı düşünüyor, şaşırıyoruz. İsterdik ki hissiyât-ı İslâmîyye ile iliklerine kadar
mütehassis böyle mu'teber bir mecmûa, mâdem ki İslâm'ı asr-ı hâzırda taraf
taraf fakr, za'af, melâl içinde görüyor, va'd ettiği kadar inkılâb-kâr olsun.¹⁰

Buna karşın Tâhirü'l-Mevlevî de sonraki Sebilürreşâd sayısında "Ne Yazmışım,
Nasıl Anlaşılmış?" başlığı altında Süleyman Sadî'ye aynı sertlikte karşılık
vermiştir. Tâhirü'l-Mevlevî'nin ilk itirazları "efkâr-ı inkılâbiyye" ifadesiyle
ne kastedildiğinedir. Bu bağlamda Süleyman Sadî'nin yazılarından atıflar
yaparak kendisinin batılılaşma yaklaşımlarını hedefe koymuştur. Devamında
bir önceki yazısını ana hatlarıyla özetleyen Tâhirü'l-Mevlevî, terbiye
cereyânlarının karşıtı olmadığını, hatta elinden geldiği kadar teşviklerde
bulunduğunu, ancak idmanların ciddi, faydalı, milli ve ananevî olması
gerektiği kanaatinde olduğunu belirtmektedir. Düşüncelerini örnekleyen
yazar, itirazlarını "top oyunları" üzerinden şu şekilde sürdürmektedir:

Bugün idman nâmına yapılan harekâtın en ziyâde intişâr etmiş olanı top
oynamaktır. Husûsî kulüplerden tutun da mekâtib-i âliyyeden mekâtib-i
ibtidâiyye talebesine varıncaya kadar şübbân-ı memleketin hemen hepsi,
bununla meşgûl. Oynanan topun lâstığı, tulumbası, meşîn mahfazası, çivili
potini, kısa pantolonu, rengârenk elbisesi için Frenklere avuç dolusu paralar
veriliyor. Nafakalarımızdan kesip verdiğimiz bu paraları, rûbah-âne bir ih-
tirâs ile der-ceyb eden Avrupalılar, bizim kendi elimizle top atışımıza alenî
bir sûrette gülüyorlar¹¹.

Cemiyetlerin spor faaliyetlerinin ve diğer batı menşeli spor türlerinin gelenek-
modernlik tartışmaları çerçevesinde açıkça eleştirildiği Tâhirü'l-Mevlevî'nin
makalesi ilk olarak kabul edilebilir. Bununla beraber dergide ısrarla eleştirilen
unsurlardan biri de misyonerlik olup, sporla bağlantısına işaret edilmektedir.
Misyonerliğin ciddi bir şekilde eleştirildiği Sebilürreşâd dergisinde Mecdüddin
imzalı yazılarda bu cemiyetlerin spor cemiyetleri içerisinde rahatça faaliyet
gösterdiği ısrarla vurgulanmaktadır. Mecdüddin bu yazılarının ikincisinde
Genç Hristiyan Kadınlar Cemiyetinin kadınlar kolunun çalışmalarına dikkat
çekmekte, cemiyetin faaliyetlerini "veba mikrobuna" benzetmektedir. Burada
İstanbul'da Genç Hristiyan Kadınlar Cemiyeti Reisi Amerikalı Pibadi isimli

10 Süleyman Sa'dî, "Cidâller, Hasbihâller", *Peyâm-İlâve-i Edebiyye*, 27 Mart 1330 [9 Nisan 1914], Yıl 1, S. 28, s. 2.

11 Tâhirü'l-Mevlevî, "Ne Yazmışım, Nasıl Anlaşılmış?", *Sebilürreşâd*, 20 Cemâziye'l-evvel 1332/3 Nisan 1330 [16 Nisan 1914], C XII/ S. 292, s. 101-102.

bir şahıs öne çıkarılmakta ve cemiyet beyannamesi üzerinden öngörülen tehlike şu şekilde izah edilmeye çalışılmaktadır:

İstanbul Genç Hristiyan Kadınlar Cem'iyeti, Beyoğlu'ndaki cem'iyetin bir şubesidir. Cem'iyetin isminin de ifade ettiği vech ile İstanbul hanımlarına aralarında hayât-i ictimâiyyeyi te'sise hâdim bir merkez olmasını ârzû ederiz. A'zâ olabilmek için on üç yaşından i'tibâren ve şâyân-ı i'timâd (!) bir şahıstan tavsiyenâme ibrâz eden ve cem'iyetin birbirini sevmek ve birbirine yardım etmekten ibâret olan maksad ve gayesini kabûl eyleyen ve a'zâlara mahsûs senelik ücreti veren, her genç hanım cem'iyetimizin a'zâsı olabilir. Senelik ücret 150 kuruştur. On üç yaşından on altı yaşına kadar olanlar, yetmiş beş kuruş ücretle cem'iyetin genç kızlar kısmına dâhil olabilirler. Ârzû edenlere jimnastik, İngilizce, Fransızca, idâre-i beytiyye ve sâire dersler verilecektir. Tertib edilecek haftalık eğlencelere a'zâlar bilâ-ücret dâhil olabilecektir. Mesâ'i, terbiye-i şahsiyye ve ictimâi işler için kulüpler teşkil olunacaktır. Genç kızlar kısmı programına da ayrıca kulüpler, dersler ve eğlenceler dâhil edilecektir...

Mecdüddin, bu ifadeleri çerçevesinde Genç Kadınlar Cemiyet-i Hristiyaniiyesinin ne olduğunun isminden dahi anlaşılabileceğini söylemekte, İstanbul'da şubeler açmasını ve bu cemiyete girenlerin "bilâ-tefrik-i cins ü mezheb hep bir kardeş olduğunu, hep bir gâye için çalışacaklarını, birbiri ile kaynaşarak birlik husûle getireceklerini i'lân" etmesini eleştirmektedir. Spor ve benzeri gizli araçlarla Protestanlığın yayılmasına çalışılmasına tepki gösteren Mecdüddin, Türk hanımların cemiyete üye yapılmasını ve onların emrine girerek propaganda yapmalarını da kabul etmemektedir¹².

Yazar cemiyet hakkındaki dördüncü yazısında benzer eleştirilerini sürdürmekte cemiyetin faaliyet raporları üzerinden teşkilatlanma yapısını ve hangi usullerde çalıştıklarını göstermektedir. Verdiği bilgilere göre İstanbul şubesinin reis ve idâre müdürü 35 yaşlarında Van Yommel isminde bir Hollandalıdır. Amerika'dan aylık 500 liraya yakın bir tahsisât almaktadır ve Türkiye'deki Amerikan misyonerlerinin en nüfuzlularındandır. Terbiye-i bedeniyeye müdürü de 30-31 yaşlarında bir Amerikalıdır. Amerika'dan 500 liraya yakın maaş almaktadır. Mecdüddin'e göre gençlere spor bahanesiyle en fazla nüfuz eden, gençlerle herkesten fazla münâsebet ve temâsda bulunan, "onları her dakika zehirleyen" bu isimdir. Terbiye-i bedeniyeye müdür muâvini 21-23 yaşlarında Haridos Lagodakis isminde Giritli bir Rum'dur. Merzifon Amerikan Kolejinde okumuştur¹³.

12 Mecdüddin, "Genç Hristiyanlar Cemiyeti-2", *Sebilürreşâd*, 28 Receb 1340/27 Mart 1338 [27 Mart 1922], C XX/ S. 495, 7-8.

13 Mecdüddin, "Genç Hristiyanlar Cemiyeti-4", *Sebilürreşâd*, 24 Zi'l-hicce 1340/17 Ağustos 1338 [17 Ağustos 1922], C XX/ S. 513, s. 219-221.

Sebilürreşâd'daki misyonerlik bağlamı yazılarda spor faaliyetlerinden ziyade spor üzerinden misyonerlik yapılmasına itiraz edilmektedir. "Genç Hristiyanlık Cem'iyeti Memleketimizde Şeâiri-i İslâmiyyeyi Nasıl Yıkıyorlar" başlıklı ve Sebilürreşâd imzalı yazıda da Amerika Genç Hristiyanlık Cemiyetinin İstanbul'da ve Anadolu'daki faaliyeti hakkında İstihbârât Müdüriyeti tarafından yayımlanan matbûât-ı ecnebiyye özetlerinden birinden atıflar yapılmıştır. Bu makaleden aynen alıntılar yapılarak gerekli tedbirlerin alınması şu şekilde tavsiye edilmiştir:

Cem'iyetin hafiy ve celî iki nizâm-nâmesi vardır. İngiliz lisânıyla İstanbul'da Matosyan Matbaasında tab' edilmiş birinci nizâm-nâmeye göre cem'iyet faaliyetini bilâ-tefrik-ı cins ve mezheb halkı Protestanlığa teşvîk ve tergîb esâsâtına ibtinâ ettirmekte ve bu maksad, mezkûr nizâm-nâmenin ikinci bâbının "Genç Hristiyanlar Cem'iyeti Kitâbü'l-Mukaddes muktezâsınca Hazret-i İsâ'yı kendi Allah ve halâskârları olarak kabûl edenleri ve mezheb ve hayatlarında müşârun ileyhın telâmîzinden olmak isteyenleri ve gençler miyânında Hristiyanîyet'i tevsî' için ibrâz-ı faâliyet edenleri bir araya getirmeye cehd eder" meâlindeki ikinci fıkrasıyla vâzıhan münfehem olmaktadır. Maksad-ı zahiriye gelince: Bu gençleri icâb-ı asriyyeye göre yetiştirmek, kendilerine lisan, mûsiki, terbiye-i bedeniyye ta'lîm ve sâir ihtiyâcât-ı medeniyyeyi telkin etmekten ibârettir.

Bu fıkırlara ilaveten, Selim Sırrı, Cenab Şahabeddin ve Dava Vekîli Burhaneddin Bey gibi isimlerin bu cemiyetlere davet edildiği ve konferanslar verdiği, bu konferanslarda da misyonerlerin fikirlerini savundukları iddia edilmektedir. Genel çerçeve içerisinde altı çizilen faaliyetlerden biri de cemiyetin spor sahasında önemli bir varlık ortaya koymasıdır. Nitekim daha önceki yazılarda ifade edildiği şekilde, Spor Mecmûası da eleştirilerin merkezine konulmuş, Genç Hristiyanlar Cemiyetinin fikirlerini savunan ve yayan bir konumda olduğu ifade edilmiştir¹⁴.

Sebilürreşâd dergisinde spor faaliyetleri üzerinden eleştirel bir yazıya 1922 yılında göze çarpmaktadır. Milli Mücadele'nin savaş aşamasının henüz bittiği bir dönemde ve henüz Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından 15 gün kadar önce yayınlanan "Milletin Ma'neviyyâtına Karşı Açılan Harb" başlıklı bir yazıda son sistem silahlarla donatılmış Haçlı ordularının Anadolu'daki İslam varlığını imha ederken misyonerlerin de milletin maneviyâtını sarsmak için müthiş bir faaliyete başladığı vurgulanmaktadır. Haçlıların hedefinde

14 "Genç Hristiyanlık Cemiyeti/Memleketimizde Şeâiri-i İslâmiyyeyi Nasıl Yıkıyorlar?", *Sebilürreşâd*, 25 Şabân 1341/12 Nisan 1339 [12 Nisan 1923], C XXI/ S. 525-526, s. 43-46.

sadece milletin mevcûdiyet-i siyâsiyesinin değil, dini varlığının da olduğu ifade edilmektedir. Devamında milletin tüm yokluklara rağmen düşman ordusunu denize dökmeyi başardığı belirtilmekte, ancak bunun sadece tehlikenin görünen kısmı olduğu dile getirilmektedir. Bu bağlamda bir diğer mücadelenin sosyal sahada olması gerektiği şu şekilde ifade edilmiştir:

Binâenaleyh bugün zan edilmesin ki Salib'in maddî ordusunu denize gömmekle vazîfemiz hitâm bulmuştur. Asıl vazîfe-i mühimme bundan sonra teveccüh edecek olandır. Hayli zamandan beri kurdlar gibi sessiz, için için bünyân-ı millînin temellerini kemirmekde olan ve son zamanlarda hey'et-i ictimâ'iyemizin bazı noktalarında oldukça mühim rahneler açmaya muvaffak olan Salib'in ma'nevî ordusuna karşı eğer zümre-i mütefekkirin müttehid bir cebhe teşkil edip de müşterek ve esâslı mücâhedâta başlamazlarsa tehlike muhakkaktır, bunun önüne hiçbir şeyin geçmesine imkân yoktur. Bu tehlike nedir? Ma'âzallah bu tehlike; hüviyet-i millîyenin ziyâ'ı, râbîta-i ictimâ'iyenin inhilâlidir. Her milletin kendine mahsus mümeyyizânı ve şe'air-i mahsûsası vardır. Ve her millet diğerinden ancak bu mümeyyezât ve şe'air ile temeyyüz eder. Bu mümeyyezât ve şe'arin kaldığı gün o milletin hüviyeti diğer hüviyetlere inkılâb ve temessül etmiştir. Artık bu âkıbeta uğrayan bir hey'et-i ictimâ'îye için hakk-ı hayât yoktur.

Bu tehlikelere karşı sosyal tedbirler alınması gerektiği ifade edilen yazıda münevver ve mütefekkilere çok iş düştüğü belirtilmekte, bu konuda kursuz bir birlik olması gerektiğine işaret edilmektedir. Bu noktada basının önemli bir misyonu olduğunun da altı çizilmektedir. Yazıda misyonerlerle mücadele edebilmenin kolay olmadığı ve karşıdaki düşmanın her türlü şekle girebildiği hatırlatılmaktadır. Bu çerçevede misyonerlerin İslâm ülkelerindeki çalışmalarının iki türlü olduğu ifade edilmektedir. Bunlar "tahrîbî ve imârî" faaliyetler olarak tanımlanmıştır. Özellikle misyoner teşkilatlanmalarına dikkat çekilmekte, eğitim kurumlarının rolüne vurgu yapılmaktadır. Örnek olarak da Amerikan Robert Kolejini Bulgar gençlerine istiklâl fikrini aşılması, Merzifon Amerikan Mektebinin de bir Pontus hükûmeti kurmak için sözde hayırsever bir görüntüde çalışması gösterilmiştir. Bu bağlamda yazıda Genç Hristiyanlar Cemiyeti hedefe konulmuştur. Bahsi geçen faaliyetlerin spor sahasında da etkin ve başarılı olduğu belirtilmektedir. Bu hususta İstanbul'da neşredilen Spor Mecmûası'nın da Genç Hristiyanlar Cemiyeti'nin "mürevvic-i âmâlî" olduğu bir kez daha iddia edilmektedir¹⁵.

15 "Milletin Ma'neviyyâtına Karşı Açılan Harb - Misyoner Erkân-ı Harbiyesi'nin Müdhîş Faaâliyeti, *Sebilürreşad*, 7 Safer 1341/28 Eylül 1338 [28 Eylül 1922], C XX/ S. 519, s.

Sebilürreşâd'ın spor faaliyetleri karşısındaki konumu Cumhuriyet sonrası dönemde daha eleştirel bir surete dönüşmüştür. Öncelikle dönemin basınında tartışmalara yol açan olimpiyatlara katılma meselesi Sebilürreşâd tarafından da sütunlara taşınmıştır. “İsrafât Numunesi” başlıklı yazıda öncelikle olimpiyat oyunlarına Türk sporcularından on beş kişi gönderilmesi hakkında Maârif Vekâletinin teşebbüsü ve bu seyâhat için 77 bin lira tahsisât verilmesinin günlük gazetelerde tartışıldığı hatırlatılmaktadır. Nitekim Akşam gazetesi neşrettiği bir makalede bu hususta yolsuzluk vurgusu yaparak “yetmiş bin lirayı sorgusuz, sualsiz böyle sarf ve isrâf ettirdiği için hükûmete şaşıyoruz” ifadesini kullanmış, ardından gidecek sporculardan da bahsettikten sonra “Maahâzâ, bunlar, bu efendileri o kadar meşgul eden hâdiseler değildir. Maksad, tenezzüh, bedâva Paris tenezzühüdür. Efendiler, âfiyet olsun, gidiniz, yiyiniz, içiniz, iyi eğleniniz.” ifadelerine yer verilmiştir.

Benzer şekilde İkdâm gazetesi sahibi Ahmed Cevdet'in de konu hakkındaki şu görüşlerine yer verilmiştir: Bizim gibi inkılâbının netâyicini henüz elde edememiş, yüz binlerce muhâcir iskânına mecbûr, efkâr-ı fukarâ bir millet olimpiyat oyunlarından kendisi için ne gibi bir menfa'at, ne gibi bir şeref bekliyor, diye düşündüm durdum. Hiçlikten başka bir şey göremedim. Hâl-buki o 77 bin lira ile tam sekiz yüz Türk ailesine mütemâdiyen nâmuslu bir meşguliyet te'mîn olunabilirdi¹⁶.

İlerleyen süreçte ise eleştirilerin odağına futbol alınmıştır. Eğitim politikalarının eleştirildiği yazılarda beden terbiyesi uygulamalarının yanlış anlaşıldığı ve yanlış politikalar sürdürüldüğü dile getirilmiştir¹⁷.

Yeni eğitim uygulamalarının sık sık eleştirildiği yazılardan birinde de eleştirilen mutlakîyet devrinin II. Meşrutîyet Dönemi'ndeki maarif programlarından daha başarılı olduğu belirtilmiş, programların ihtiyaçlara göre tanzim edilmediği ifade edilerek öğrencilerin önceki dönemlerde sadece sınırlı sayıdaki dersleriyle meşgul olduğu dile getirilmiştir. İçinde bulundukları dönemde ise

298-300.

16 “İsrafât Numunesi (Paris'teki Olimpiyat Oyunlarına Gönderilecek 15 Türk Sporcu İçin Tahsis Edilen Para Hakkında)”, *Sebilürreşâd*, 27 Ramazan 1342/1 Mayıs 1340 [1 Mayıs 1924], C XXIV/ S. 599, s. 16.

17 “Biz ilim ve ma'rîfeti erkek mekteplerinde futbol oynamaktan, şarkı söylemekten, geleni istikbâl, gidene teşyîden ibâret telâkki ediyoruz.” “Şuûn-ı İctimâiyye”, *Sebilürreşâd*, 7 Zîl-hicce 1342/10 Temmuz 1340 [10 Temmuz 1924], C XXIV/ S. 608, s. 157.

Sokak gezintilerinden, kır tenezzühlerinden, şarkı ta'lim ve taallümlerinden, izcilik yorgunluklarından, futbol müsabakalarından, geleni gideni istikbâl ve teşyî' merasiminden, zihinleri sâir derslerden çececek oyuncaklı, eğlenceli derslerden âzâde idi. Zihnini yalnız esâslı dersler ile meşgul ve sâatleri yalnız temel taşı olan derslere masrûf idi. Onun için anladığını sağlam olarak anlıyor ve bildiğini sâir meşâğil-i zihniyye ile unutmuyordu. Devr-i Meşrûtiyet'in maârif programları esâslı dersleri fer'î derslere boğdurdu.

İfadeleriyle ilmî derslerin dışındaki program uygulamaları gereksiz görülmüş-tür. Bu bağlamda kız ve erkek öğrencilerin kendilerine has dersleri olması gerekirken ortak dersler almaları tenkit edilmiştir. Ayrıca kız ve erkek çocuklarının sürekli olarak sokak gösterilerine, resmigeçitlere, bayram törenlerine ve futbol müsabakalarına gitmesi de hoş karşılanmamıştır: Kız ve erkek talebenin ellerine birer bayrak vererek, şarkılar söyleterek sokaklarda dolaştırdı durdu. Bir cenâze olur, talebe sokaklarda, bir gelen olur talebe yollarda, giden olur talebe yollarda, bitmez tükenmez millî bayramlar olur, talebe davullar, zurnalar ile sokaklarda, izcilik teşkilâtı dolayısıyla talebe kırlarda, bayırlarda, sokaklarda, futbol müsabakaları hasebiyle yine kırlarda, bayırlarda, sokaklarda! ¹⁸

1924 yılı itibariyle Sebîlürreşâd sayıları incelendiğinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ve halifelüğün kaldırılmasının getirdiği tepkisellik göze çarpmaktadır. Bunlardan sosyal ahlakın bozulması merkezli yazılar spor teşkilatlanmalarıyla ve uygulamalarıyla ilişkilendirilmiştir¹⁹.

Bu atmosferden hareketle spor kulüplerini doğrudan hedefe koyan bir yazı İstiklal'den naklen yayımlanmıştır. Yazıda öncelikle "Başka yerlerde seviyye-i ictimâ'îyye ve ahlâkıyyeyi yükseltmek gayesiyle yapılan spor bizde hırs-ı şahsîyi ve gurûr-ı nefsi artırmakla kalır." ifadeleriyle giriş yapılmıştır. Gençlerin küçük yaşlardan itibaren idman hevesi ve aşkıyla yandığı, sayılarının gittikçe arttığı ve spor kulüplerinin gençlerdeki samimiyeti riya'ya çevirdiği, uyuşuk ve donuk bir hale geldikleri belirtilmektedir. Buralarda gençlerin "tavla, iskambil, domino oynamaklarıyla, henüz imlâsı şüpheli spor mecmû'alarında göz nûru dökmeleri" de eleştirilmiştir.

18 "Maârifimizde İflâs Alâmetleri!", *Sebîlürreşâd*, 5 Muharrem 1342/7 Ağustos 1340 [7 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 611, s. 200-201.

19 "Müessesât-ı Diniyyeyi İlgâ, Müessesât-ı Ecnebiyyeyi Himâye", *Sebîlürreşâd*, 29 Rebîü'l-âhir 1343/27 Teşrin-i Sâni 1340 [27 Kasım 1924], C XXV/ S. 627, s. 46; "Rezâletler Sokaklara Taşdı!", *Sebîlürreşâd*, 7 Cemâziye'l-evvel 1343/4 Kânûn-ı Evvel 1340 [4 Aralık 1924] C XXV/ S. 628, s. 64; "Rezâletler Sokaklara Taşdı!", *Sebîlürreşâd*, 14 Cemâziye'l-evvel 1343/11 Kânûn-ı Evvel 1340 [11 Aralık 1924], C XXV/ S. 629, s. 74.

Taklid ettiğimiz iyi şeyleri de yapamamak illetiyle sakatız.

Avrupa'ya seçerek yolladığımız en kıymetli gençlerimizin dedikoduları, çirkin kavgaları, Ankara Spor Kongresi'nde münâsebetsiz rezaletler, münakaşalarda iğrençlikler spordaki ictimâ'î sukutu, ahlakî tedennîyi müeyyid değil midir?²⁰

Buna benzer şekilde spor kulüplerinin doğasında hırs ve kamplaşmanın olması da *Akşam* gazetesinden atıflarla ele alınan bir yazıda tenkit edilmiştir. Yazıda “spor kulüplerinin Türk gençliğinin cismini ve rûhunu terbiye etmek, vücûdu ve rûhu güzelleştirmek gibi asıl gayelerden uzaklaşmakta” olduğu ifade edilmiş, okullarda eğitim ve bilim adına bir şey kalmadığı bunun şayan-ı teessüf bir hâl olduğu vurgulanmıştır. İlâveten Maarif Vekâletinin sporculara 70 bin lira tahsis etmesi, spor kulüplerinin gittikçe öne çıkması, gazetelerde spor sayfalarının olması da sıradışı görülmüştür. Devamında ilim ve irfanın spor faaliyetlerinin gerisinde kaldığı öne sürülmüştür. Bunun yanında “spor kulüplerinin Türk gençliğinin cismini ve rûhunu terbiye gibi gayelerden” uzaklaştırdığını, yozlaşma alametleri görüldüğü, muhtelif spor kulüpleri arasındaki ihtilâfların sokak kavgalarına, dövüşlere sürüklendiği ifade edilerek durumun teessüfle karşılandığı belirtilmiştir.

Cidden şayan-ı teessüf bir hâl! Esasen mekteplerde ilim ve irfan namına bir şey kalmadı. Bütün fa'âliyet ve himmet oyunlara hasr olundu. Maârif Vekâleti yetmiş bin lira sporculara tahsîs etti. Spor kulüpleri, spor müsabakaları, spor kongreleri, gazetelerde spor sayfeleri... Elhasıl son zamanlarda spor ilim ve irfân yerine kaim olacak kadar ehemmiyet kesb etti. Böyle iken spor kulüplerinin Türk gençliğinin cismini ve ruhunu terbiye gibi gayelerden uzaklaşması, tereddî alâmeti göstermesi elbette teessüflere lâyıktır. Gazetelerin yazdığına göre geçen gün muhtelif spor kulüpleri arasındaki ihtilâflar sokak kavgalarına, mudâabelere kadar münker olmuş. *Akşam* muharriri diyor ki:

Türkiye'nin henüz yetişen mekteb gençliğinin vücûda getirdiği kulüpler, Şark-vârî siyâsî fırkalar manzarasını arz ediyor: Aynı hastalıklarla ma'lûldürler. Âdetâ kalblere spor aşkı yerine, alelâde kulüp rekâbetlerinin ihtirâsı hâkim oluyor.

Ne kadar yazık! Bizim bütün ümidlerimiz bu gençlerde idi. Bunlar da daha şimdiden böyle ihtirâslara mağlûb olacak olurlarsa işin ilerisi ne hâl kesb eder? [...] ²¹

20 “İctimâ'î ve Ahlâkî Sukutda Spor Kulüplerinin Te'sirleri”, *Sebilürreşâd*, 14 Cemâziye'l-evvel 1343/11 Kânûn-ı Evvel 1340 [11 Aralık 1924], C XXV/ S. 629, s. 76.

21 “Spor Kulüplerinde İftirâk ve İhtirâsın Hükümân Olması”, *Sebilürreşâd*, 19 Muharrem

Olimpiyatlara katılımın israf olarak görüldüğü yazılardan birkaç ay sonra ise futbolun yaygınlaşması olumsuz bir durum olarak ele alınmıştır. “Futbol Modası Çocukları Ne Hâle Getirdi” başlıklı yazıda gençlerin sporu bir araç değil amaç edinmesi eleştirilmekte, sporun terbiye vasıtası olmaktan çıktığı ifade edilmektedir. Yazıda heyecanı ve asabiyeti arttıran bir meşguliyet olarak görülen futbolun kaynaşmayı değil tam tersi ihtilafı getirdiği bunun da tahrip edici bir yapı arz ettiği dile getirilmektedir.

Aynı zamanda bu ihtirâs yavaş yavaş, kendinden başka her türlü meşgaleye, bilhâssa fikrî meşguliyetlere mâni’ olan tehlikeli bir merâk hâlini aldı; gençlerimizde fikrî ve bedîî şeylerle uğraşmak, okumak merâkı kalmadı; bu gibi ma’nevî zevklere karşı heyecân azaldı. İlim ve edebiyât sâhasında, fikrî ve ma’nevî zevkler arasında hiçbir muvaffakiyet yoktur ki, o binlerce gencin kalbinde bir “Zeki”nin, bir “Bekir”in attığı bir “gol” kadar heyecân ihtizâzı uyandırabilin! İrfân ve hars i’tibârıyla her yerden fakir olan memleketimizde spor hevesinin ve adale perestişkârlığının fikrî ve ma’nevî zevklere galebe çalması çok elîm netîceler verir. Mekteblerimizde bugün gördüğümüz ilim ve tahsîl yoksulluğu yarın daha elîm bir hâl alır²².

Spor faaliyetleriyle ilgili benzer bir diğer yazı da “Gençliği ve Mektepleri İstîlâ Eden Tehlike” başlığıyla neşredilmiştir. Yazıda spor bir “hastalık” olarak tanımlanmış, şiddetli bir salgın halinde genç ruhları ve okullu gençleri istila ettiği belirtilmiştir. Gençliğin kültür ve bilim sahasından uzaklaşması ve tüm ilgilerini bu alana vermesinin şiddetle eleştirildiği yazıda “Spor Hastalığı” şu şekilde tarif edilmiştir:

Hastası oynuyor, sağlamı oynuyor; sarf ettiği kuvvet kadar kalori alabileni oynuyor, alamayanı oynuyor. Oyun, oyun, oyun! Gençliğin düşündüğü başka bir şey yoktur: Yalnız oynamak! Bugün gençliğin her şeyi spor olmuştur. Düşüncesi, hissi, sevgisi, işi, ahlâkı, ideali, her şeyi spor; bir genç için en büyük kahramanlık bir futbol maçında hasmına güzel bir gol yapmak, sonra böyle güzel golcü yahud ma’rûf bir kaleci sıfatıyla gazetelerin ilk sahifesinde kendisini fotoğrafla tesbît edilmiş görmek! Zannedersiniz ki Eski Yunanlıların kahramanlık devri bizim mekteblerimizde yeni başlıyor, faydalı bir hayat rehberi değil, genç rûhları kızgın bir ibtilâ içinde yakan bir ihtirâs, kör ve korkunç bir ihtirâs oluyor!

1343/21 Ağustos 1340 [21 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 613, s. 339-340.

22 “Futbol Modası Çocukları Ne Hâle Getirdi?”, *Sebilürreşâd*, 26 Muharrem 1343/28 Ağustos 1340 [28 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 614, s. 255.

Kitaplar bir tarafa bırakılmış, düşünmek için temrîn yapan kafa yerine vurmak için kuvvetlenen baldırlar kâim olmuş, muallimler söylüyorlar, talebe uyukluyor, esniyor ve belki de aralarında bazıları meselâ Uruguaylı bir futbol kahramanının ismini ve menâkıbını ezberlemekle, bir diğeri de ilk maçında toplayacağı alkışların hülyâsıyla mest oluyor! İşte mekteblerimizin hâl-i hâzırı böyledir. Bunu bize en tecrübeli müdakkıklar ve muallimler haber veriyorlar. İskolastik ta'lîmden bile uzaklaşmış bir futbolcu nesil yetiştiriyoruz. Bu nesil, yirmi beşinden sonra tekaüde mahkûmdur. Biz gençliği oraya doğru götürüyoruz.

Yazının devamında Avrupa'ya bir spor heyeti gönderilmesi ve Rusya'ya gitmek için hazırlıklar yapılması israf mahiyetinde ele alınmış, memleket sıtma ile uğraşırken bir oyun için on binlerce lira tahsis edilmesinin garip olduğu öne sürülmüştür²³.

Sonuç

Osmanlı modernleşmesinin bir vechesi olarak batılı tarzda eğitim kurumlarının sayısının artması Avrupa'daki terbiye-i bedeniyeye akımlarının tanınmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile spor uygulamaları okul programlarına girmiştir. Bu süreçte dünyada yaygınlaşan sağlıklı nesiller yetiştirilmesi düşüncesi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e önemli hedeflerden biri olarak ele alınmıştır. Bunun teşkilatlanma yönü ise idman cemiyetleridir. Bu cemiyetler gençleri zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak, sağlıklı ve yetenekli gençler yetiştirmek, milli duyguları kuvvetlendirmek gibi hedefler çerçevesinde desteklenmiştir. Fakat Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde toplumun tüm kesimlerinin spora ve spor faaliyetlerine yaklaşımı aynı olmamıştır. Modernleşmenin getirdiği dönüşüme, bunun önemli araçlarından biri olan spor üzerinden de itirazlar yükselmiştir. Bu itirazlar kültürel-geleneksel, dinî veya siyasi açılardan olabilmıştır.

Sebilürreşâd'ın terbiye-i bedeniyeye veya spor yaklaşımları da bu bağlamda ele alınmalıdır. Zira II. Meşrutiyet Dönemi'nden, 1925 yılına kadar bu konudaki yaklaşımlar dalgalanma göstermiştir. Derginin yayın hayatına yeni başladığı dönemde savaşların getirdiği ağır sağlık sorunlarına ve nüfusun azlığına binaen beden terbiyesinin yararları üzerine yazılar dikkat çekmektedir. İlk yıllarda beden terbiyesi olumlanarak yaygınlaştırılması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. Beden terbiyesi doğal ve ideal bir süreç olarak

23 "Gençliği ve Mektepleri İstîlâ Eden Tehlike", *Sebilürreşâd*, 8 Rebî'ül-âhîr 1343/6 Teşrin-i Sâni 1340 [6 Kasım 1924], C XXIV/S. 624, s. 412.

görülmüş ve olumsuz değerlendirilmemiş, aksine teşvik edilmiştir. Bu yaklaşım özellikle hıfzıssıhhayı yaygınlaştırmak açısından da önemli görülmüştür. Sebülürreşâd'daki olumsuz yaklaşımların merkezinde ise geleneksel sporların göz ardı edilmesi, uygulamaların batılı tarz sosyo-kültürel toplumsal münasebetleri getirmesi, spor faaliyetlerinin dinî görevlerin önüne geçmesi gibi saikler bulunmaktadır. Tâhirü'l-Mevlevî ile Süleyman Sadi arasındaki basın tartışması bunun spesifik örneklerinden biridir.

Millî Mücadele sonrasındaki inkılaplar evresinde durum değişmiş eleştirilerin dozu artmıştır. Diğer taraftan yazılarda beden terbiyesi veya spora karşı olunmadığı ifade edilerek, bunun araçlarının ve yönteminin eleştirildiği savunusu yapılmıştır. Beden terbiyesinde yanlış politikalar sürdürüldüğü ise ısrarla dile getirilmiştir. Bu yazılarda spor amaçlı teşkilatlanmalar şiddetle yerilirken, sportif müsabakalar ve olimpiyatlara katılım gibi uygulamalar israf olarak nitelendirilmiştir. Eleştiriler; spor kulüplerinde ayrıştırıcılık ve hırsın hükümran olduğu, futbolun bir moda olarak çocukları esir aldığı gibi konularda yoğunlaşmaktadır.

Dergide sportif faaliyetlere ve teşkilatlanmalara olan bu ihtiyatlı yaklaşımın önemli sebeplerinden biri de misyonerlik faaliyetlerinin spor üzerinden gerçekleştirildiği düşüncesidir. Genç Hristiyanlar Cemiyetinin faaliyetleri bu merkezde ele alınmış, cemiyetin gençlere spor bahanesiyle nüfuz ettiği, kolaylıkla temasta bulunduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda sporun ve spor kulüplerinin buna alet olduğu öne sürülmüştür. Nitekim derginin yayına başladığı ilk yıllarda İsveç Jimnastiği çalışmaları dolayısıyla örnek gösterilen ve takdir edilen Selim Sırrı dahi ağır biçimde eleştirilmiştir.

Kaynaklar

“Futbol Modası Çocukları Ne Hâle Getirdi?”, *Sebilürreşâd*, 26 Muharrem 1343/28 Ağustos 1340 [28 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 614.

“Genç Hıristiyanlık Cemiyeti/Memleketimizde Şeâiri-i İslâmiyyeyi Nasıl Yıkıyorlar?”, *Sebilürreşâd*, 25 Şabân 1341/12 Nisan 1339 [12 Nisan 1923], C XXI/ S. 525-526.

“Gençliği ve Mektepleri İstîlâ Eden Tehlike”, *Sebilürreşâd*, 8 Rebî’ü’l-âhir 1343/6 Teşrîn-i Sâni 1340 [6 Kasım 1924], C XXIV/S. 624.

“İctimâî ve Ahlâkî Sükûtda Spor Kulüplerinin Te’sîrleri”, *Sebilürreşâd*, 14 Cemâziye’l-evvel 1343/11 Kânûn-ı Evvel 1340 [11 Aralık 1924], C XXV/ S. 629.

“İslam’ı Uyandırmak”, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İslamcı Düşünce ve Dergiler*, C I, ed. Lütü Sunar, İlem Yayınları, İstanbul 2018.

“İsrafât Numunesi (Paris’teki Olimpiyat Oyunlarına Gönderilecek 15 Türk Sporcu İçin Tahsis Edilen Para Hakkında)”, *Sebilürreşâd*, 27 Ramazan 1342/1 Mayıs 1340 [1 Mayıs 1924], C XXIV/ S. 599.

“Maârifimizde İflâs Alâmetleri!”, *Sebilürreşâd*, 5 Muharrem 1342/7 Ağustos 1340 [7 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 611.

“Milletin Ma’neviyyâtına Karşı Açılan Harb - Misyoner Erkân-ı Harbiyesi’nin Müdhîş Faâliyeti, *Sebilürreşâd*, 7 Safer 1341/28 Eylül 1338 [28 Eylül 1922], C XX/ S. 519.

“Müessesât-ı Dîniyyeyi İlğâ, Müessesât-ı Ecnebîyeyi Himâye”, *Sebilürreşâd*, 29 Rebîü’l-âhir 1343/27 Teşrîn-i Sâni 1340 [27 Kasım 1924], C XXV/ S. 627.

“Rezâletler Sokaklara Taşdı!”, *Sebilürreşâd*, 7 Cemâziye’l-evvel 1343/4 Kânûn-ı Evvel 1340 [4 Aralık 1924] C XXV/ S. 628.

“Rezâletler Sokaklara Taşdı!”, *Sebilürreşâd*, 14 Cemâziye’l-evvel 1343/11 Kânûn-ı Evvel 1340 [11 Aralık 1924], C XXV/ S. 629.

“Spor Kulüplerinde İftirâk ve İhtirâsın Hükümân Olması”, *Sebilürreşâd*, 19 Muharrem 1343/21 Ağustos 1340 [21 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 613.

“Şuûn-ı İctimâiyye”, *Sebilürreşâd*, 7 Zi’l-hicce 1342/10 Temmuz 1340 [10 Temmuz 1924], C XXIV/ S. 608.

Edhem Nejad, “Terbiye-i Bedeniyye”, *Sırat-ı Müstakim*, 14 Rebi’ü’l-evvel 1329/3 Mart 1327 [16 Mart 1911], C VI/ S. 132.

Efe, Adem, “Sebilürreşâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C 36, İstanbul 2009, s. 251-253.

Erkek, Mehmet Salih, “Ethem Nejat (1887-1921)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ethem-nejat-1887-1921/>.

Erkek, Mehmet Salih, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2009.

Göküş, Şeref, “II. Meşrutiyet Dönemi İslamcı Çizgideki Süreli Yayınlarda Aile ve Çocuk Eğitimi”, *Artuklu Akademi*, C VII/ S. 1, 2020, s. 99-124.

Kara, İsmail, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İslamcılık Tartışmaları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye*, C V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Kara, İsmail, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.

Koloğlu, Orhan, *1908 Basın Patlaması*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2005.

M. Şemseddin, “Terbiye ve Ta’lim: Mekteblerde Hıfzu’s-Sıhha ve Terbiye-i Bedeniyye”, *Sebilürreşâd*, 29 Şevval 1330/27 Eylül 1328 [10 Ekim 1912], C IX/ S. 214.

Mecdüddin, “Genç Hristiyanlar Cemiyeti-2”, *Sebilürreşâd*, 28 Receb 1340/27 Mart 1338 [27 Mart 1922], C XX/ S. 495.

Mecdüddin, “Genç Hristiyanlar Cemiyeti-4”, *Sebilürreşâd*, 24 Zi’l-hicce 1340/17 Ağustos 1338 [17 Ağustos 1922], C XX/ S. 513.

Saygın, Selami, *Türk Siyasi Düşüncesinde Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşat Dergisi’ne Göre İslamcılık Düşüncesi (1908-1925)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2022.

Sıratı müstakim + Sebilürreşad – Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925, ed. Ertuğrul Düzdağ, C 25, Bağcılar Belediyesi Yayını, İstanbul 2012-2021.

Süleyman Sa’dî, “Cidâller, Hasbihâller”, *Peyâm-İlâve-i Edebiyye*, 27 Mart 1330 [9 Nisan 1914], Yıl 1, S. 28.

Tâhirü'l-Mevlevî, “İdâd-ı Kuvvet”, *Sebilürreşâd*, 6 Zî'l-hicce 1331/24 Teşrîn-i Evvel 1329 [6 Kasım 1913], C XI/ S. 269.

Tâhirü'l-Mevlevî, “Ne Yazmışım, Nasıl Anlaşılmış?”, *Sebilürreşâd*, 20 Cemâziye'l-evvel 1332/3 Nisan 1330 [16 Nisan 1914], C XII/ S. 292.

Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdingle Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Tunaya, Tarık Zafer, *İslamcılık Akımı*, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul 2003.

